

טיפול מערכת הבריאות במחלות מתפרצות ומתחדשות

תקציר

רקע

מגפה היא התפשטות מהירה של מחלה בקרב האוכלוסייה. לרוב זו התפרצות פתאומית של מחלה זיהומית באמצעות חיידק או נגיף. כדי לצמצם את השפעת ההתפרצויות של מחלות זיהומיות יש לנקוט פעולות מנע. האחריות לכך היא בראש ובראשונה של משרד הבריאות, המופקד על תחום זה, וגם של גופים אחרים, כגון משרד החקלאות, המשרד להגנת הסביבה, משרד הביטחון והרשויות המקומיות - כל גוף בתחום התמחותו. מיגור מהיר של מחלות ומניעת התפרצות והתחדשות מגפות הוא מטרה חברתית נעלה אשר יש לה משמעויות בחיי אדם וגם משמעות כלכלית כבירה.

לקראת סיום הביקורת הומחש הסיכון הנשקף עקב התפרצות של מגפות ברחבי העולם - בדצמבר 2019 פרצה מגפת קורונה בעיר ווהאן שבסין. הנדבקים במחלה נבדלים זה מזה מבחינת חומרת המחלה - יש הסובלים מהצטננות קלה בלבד, ויש שפגיעה בריאותיהם עלולה לגרום לאי-ספיקת מערכות כללית ולמוות. עדיין לא פותח חיסון נגד הנגיף. בסוף חודש ינואר 2020 הכריז ארגון הבריאות העולמי על מצב חירום בשל התפשטותו המהירה של הנגיף לא רק בסין אלא גם מחוצה לה. על מנת למנוע את התפשטות הנגיף בארץ הוציא משרד הבריאות כמה הנחיות לציבור ובהן הנחיות לחוזרים מסין וממדינות נוספות במזרח אסיה וכן הנחיות בנוגע למי שנדרש להימצא בבידוד. כמו כן המליץ המשרד לבני אדם המתעדתים לטוס למדינות האמורות לשקול אם טיסתם אכן נחוצה. לפי הנתונים המעודכנים ל-12.2.20 עדיין לא התגלה הנגיף בארץ.

בדוח זה נבדק אופן ההיערכות של מערכת הבריאות לטיפול במחלות שמקורן שונה, כמו גורמים זיהומיים (שפעת פנדמית, חצבת, אבולה) וכן הידבקות מבעלי חיים (לישמניה, עכברת, קדחת Q).

נתוני מפתח

7 10 מחלות 2.25 מיליון 5%

ישראל נמצאת במקום השביעי בעולם מבחינת שיעור התחלואה בחצבת בשנים 2018 - 2019. בשנים אלו 4,300 איש חלו במחלה

בעשור האחרון ישראל התמודדה או נערכה להתמודד עם יותר מעשר מחלות, ובהן חצבת, עכברת, שפעת פנדמית (מגפתית), לישמניה

יותר מ-2 מיליון ישראלים עלולים לחלות בעקבות התפרצות שפעת פנדמית (מגפה עולמית של שפעת)

השיעור האפשרי של עלות התפרצות מגפה כלל-עולמית מהתמ"ג העולמי - כ-4.3 טריליון דולר ארה"ב

705 432 1:16 97%

מאמצע חודש יולי עד אמצע חודש ספטמבר 2018 לקו בעכברת 705 אנשים, לעומת 6 חולים בתקופה המקבילה בשנת 2017

מספר המקרים של לישמניה שעליהם דווח למשרד הבריאות משנת 2018 עד יולי 2019

כל דולר אחד שמושקע בחיסון חוסך 16 דולרים של טיפול במקרה של מחלה שניתנים כנגדה חיסונים בגיל ילדות

אחוז המתחסנים לחצבת בישראל בשנת 2017

פעולות הביקורת

בחדשים פברואר - אוקטובר 2019 בדק משרד מבקר המדינה את מוכנותה של מערכת הבריאות להתמודד עם מחלות שבכוחן להביא לתחלואה רבה ולפגיעה קשה בבריאות הציבור, כגון שפעת פנדמית, חצבת ואבולה. הבדיקה נעשתה במשרד הבריאות, בלשכת הבריאות במחוז ירושלים, במשרד להגנת הסביבה ובמשרד החקלאות. בדיקות השלמה נעשו בלשכות בריאות מחוזיות נוספות, בעיריית תל אביב-יפו, בעיריית ירושלים, בארבע קופות החולים, במשרד הביטחון, בצה"ל וברשות הטבע והגנים.

תמונת המצב העולה מן הביקורת

משרד הבריאות, קופות החולים ומערך האשפוז אינם ערוכים באופן מלא למקרה של התפרצות שפעת פנדמית, שבגינה עלולים לחלות כ-2,250,000 תושבים בישראל (כ-25% מהאוכלוסייה), בפרט בכל הנוגע למלאי התרופות שכיום נותן מענה עבור 16% מהאוכלוסייה (למול 25% אשר קבעה תכנית היערכות), לחיסונים וכן בעניין מתן פתרונות אשפוז לכ-150,000 מאושפדים נוספים.

משרד הבריאות לא קבע רשימת מחלות לגביהן נדרש להתוות הוראות להיערכות והוראות לפעולות שיש לנקוט בעת התפרצותן (תורת הפעלה), אלא קבע הוראות רק לכמה מחלות (שפעת פנדמית, אבולה, אנתרקס, אבעבועות שחורות).

המשרד לא קבע הנחיות בנוגע למלאי החיסונים הנדרש בעת התפרצות מחלות שונות (כמו לחצבת ולשפעת פנדמית) ואופן ההצטיידות בהם.

הגם שאחוז המתחסנים בקרב תלמידי בתי-הספר עמד בשנת הלימודים תשע"ט על 97.8% (עלייה מול שנה קודמת), ב-19% מכלל בתי הספר בארץ אחוז המתחסנים נמוך מ-95%. על פי ניתוח של משרד הבריאות לגבי החולים בחצבת בגילאי 2-19 בהתפרצות שארעה בשנת 2018, לפחות כ-49% מהם היו ילדים לסרבני חיסונים.

במדגם תיקי חקירות אפידמיולוגיות שנבדקו בלשכת הבריאות בירושלים, לגבי התפרצות החצבת בשנת 2018, עלה שרק ב-57% מהמקרים החלו בחקירות תוך 48 שעות (לפי לוח הזמנים שקבע ארגון הבריאות העולמי). ככל שמתאחרת החקירה, כך מתאחר יישוג הנחשף, סביר שיעילות החיסון פוחתת ועולה החשש שידביק אחרים.

שיתוף הפעולה בין משרדי ממשלה לרשויות אחרות, כמו רשות הטבע והגנים בטיפול במחלות המועברות מבעלי חיים אינו ממוסד, ואין גורם אחראי אחד שמרכז את הטיפול בהן.

פרטי התפרצות תחלואה בלישמניה (שושנת יריחו) אינם מדווחים באופן מלא - משרד הבריאות אינו מדווח למשרד להגנת הסביבה פרטים אודות מיקומה המדויק של התפרצות המחלה וצה"ל אינו מדווח למשרד הבריאות על רוב מקרי ההידבקות של חיילים במחלה זו.

ניטור יתושים בעלי פוטנציאל לנשאות של נגיפים על ידי המשרד להגנת הסביבה מבוצע באופן חלקי בלבד.

משרד הבריאות ומשרד האוצר לא קבעו מנגנון מוסכם לעדכון תקציב סל שירותי בריאות הציבור שבאחריות משרד הבריאות, לרבות רפואה מונעת, שמספקות לשכות הבריאות ותחנות טיפת חלב.

[1] התחקות אחר מהלך התפרצות של מגפה ברמת הפרט. דהיינו, להבין איזה אדם ספציפי או בעל חיים ספציפי הוא הגורם להפצת מחלה מידבקת [2] פעולה יזומה של נותני שירותי טיפולי (כמו פסיכולוגים, עובדים סוציאליים, אחיות) המנסה להגיע אל אנשים הנזקקים לטיפול אך אינם פונים אליו בעצמם.

שיעור הכיסוי הארצי של חיסון החצבת בישראל בשנת 2017 היה 97% - גבוה ביחס להמלצת ארגון הבריאות העולמי³, אם כי יש כיסי אי-התחסנות, דבר העלול לגרום להתפשטות המחלה.

בשנים 2018-2019 אירעה התפרצות מחלת החצבת ברחבי ישראל. הגם שתהליך מתן חיסונים מסוימים התארך בשל אי זמינותם והצורך לנייד אותם מכל חלקי הארץ, בסופו של דבר, כל מי שנזקק לחיסון קיבל אותו.

[3] ארגון הבריאות העולמי קבע כי אחד התנאים להיחשב כמדינה נקייה מחצבת הוא כיסוי חיסוני של 90%.

עיקרי המלצות הביקורת

נוכח חשיבותו של תרחיש הייחוס המאושר בידי שר הביטחון המהווה מרכיב מרכזי בתו"ל הכולל להתמודדות עם מגפת השפעת הפנדמית, על משרד הביטחון לפעול להשלמת עדכונו ולעדכון התו"ל הכולל והפצתם לכלל משרדי הממשלה והגופים הנוגעים בדבר לצורך הטמעה מצידם כנדרש.

על משרד הבריאות וקופות החולים להכין תוכנית אופרטיבית להתמודדות עם התפרצות של שפעת פנדמית, לתרגל אותה ועל משרדי הבריאות והביטחון לקדם את עבודת המטה להצטיידות בחיסונים.

מוצע שמשרד הבריאות ימפה את המחלות שנדרש להיערך אליהן באופן ייחודי. הוא יקבע אם יש להכין עבורן הוראות להיערכות ולפעולות הנדרשות בעת התפרצות, שיאפשרו הכנה מוקדמת מיטבית (תורת הפעלה). על המשרד לשקול להכין הוראות להיערכות ולפעולות הנדרשות בעת התפרצות של מחלת החצבת.

על משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה לגבש תוכנית המבוססת על מודל ייעודי לפריסת תחנות הניטור לגילוי יתושים נושאי נגיפים.

על משרד הבריאות לפעול למיסוד עבודת הצוות הבין-משרדי לטיפול במחלות המועברות מבעלי חיים, לקבוע גורם מרכזי אחראי ולהגביר את שיתוף הפעולה בין הגופים המעורבים.

ראוי שהמשרד ישקול למחשב תהליכים, כגון דיווח על מחלות מחייבות הודעה ועל חקירות אפידמיולוגיות. עליו גם לשקול לפתח ממשקי דיווח בין-משרדיים תוך הקפדה על שמירת הפרטיות.

על צה"ל לבחון את האפשרות לדווח למשרד הבריאות גם על מקרי תחלואת חיילים בלישמניה, שלא אושרו מעבדתית, ואת האופן שבו הדבר יבוצע.

סיכום

מיגור מגפות וטיפול במחלות שונות הן משימות שהעולם כולו עוסק בהן, מתוך מטרה משותפת למנוע נזק בריאותי, כלכלי והתפתחותי לאנושות כולה. אחד האמצעים המרכזיים במניעת מחלות הוא התחסנות האוכלוסייה וניטור מצב בריאותה. בביקורת נמצאו ליקויים בהיערכות להתמודדות עם מחלות מתפרצות ומתחדשות. על מערכת הבריאות והגורמים האחראים האחרים לנקוט פעולות להתמודדות עם מחלות שהן בגדר סיכון למגפות, ולמנוע את התפרצותן והתפשטותן.

מספר מקרי התחלואה
בחצבת, 2018 - 2019

